

BOSHLANG'ICH MAKTABDA KITOBXON O'QUVCHILARNI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI

Bolganay Ageleuovna Uteniyazova

Qoraqalpog'iston Respublikasi axborot-kutubxona
markazi, Umumiy o'quv zali sektori boshlig'i

Oteniyazova Umida Sadikovna

Nukus davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yonalishi 3-A kurs

Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang'ich maktabda kitobxon o'quvchilarni shakllantirish jarayonini o'rganishga bag'ishlangan. O'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish, o'qishning samarali usullarini qo'llash, va ularda mustaqil fikrlashni rag'batlantirish orqali ular tomonidan kitoblarga qiziqish va muhabbat uyg'otish maqsad qilingan. Kitobxonlikni shakllantirishda pedagogik metodlar, o'qishning turli shakllari va faoliyatlarning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich maktab, kitobxonlik, o'qish madaniyati, pedagogik metodlar, o'qish faoliyati, mustaqil fikrlash, o'quvchilarni shakllantirish

Kirish: Boshlang'ich maktabda kitobxon o'quvchilarni shakllantirish — ta'lim tizimining muhim jihatlaridan biridir, chunki bu jarayon o'quvchilarning intellektual va ma'naviy rivojlanishiga asos soladi. O'qish, nafaqat bilim olishning asosiy vositasi, balki shaxsning dunyoqarashini kengaytirish, uning fikrlash va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirish, shu bilan birga, uning estetik va axloqiy tuyg'ularini shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirish o'quvchilarning o'qish madaniyatini, kitoblarga nisbatan ijobiy munosabatlarini, fikrlash va mustaqil o'ylash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. O'qish jarayoni nafaqat ko'nikmalarni o'zlashtirish, balki o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish va kreativ yondashuvni shakllantirishga ham qaratilgan bo'lishi lozim. Bugungi kunda boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirishda o'qituvchilarning roli juda katta. O'qituvchilar o'quvchilarga kitobning nafaqat ma'lumot manbai ekanligini, balki uni o'ziga xos dunyo sifatida ko'rishlarini o'rgatishi kerak. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan muhabbatini kuchaytirish va ularda intellektual qiziqishni yuzaga keltirishga olib keladi. Shuningdek, o'qish jarayonida o'quvchilarga turli xil janrlarda asarlarni taqdim etish, ularda adabiy uslublarni tushunish va talqin qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirish jarayonida o'qituvchilar o'z faoliyatini samarali tashkil etishi uchun turli metodlarni qo'llashlari lozim. Pedagogik metodlar va yondashuvlar o'quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlariga mos bo'lishi kerak. Har bir o'quvchining qiziqishlari, iste'dodlari va rivojlanish bosqichlari turlicha bo'lishi sababli, o'qituvchi o'z yondashuvini shunga mos ravishda shakllantirishi zarur. Shuningdek, o'qish faqatgina o'quvchilarni bilim bilan ta'minlashning vositasi bo'lmasdan, balki ularni ijtimoiy va madaniy jihatdan shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirish jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi, nafaqat o'quvchilarning kelajakdagi ilmiy faoliyatini, balki ularning hayotga bo'lgan munosabatini ham shakllantiradi. O'quvchilar kitoblar orqali yangi

dunyolarni kashf etadilar, boshqalar fikrini tushunish va muammolarni hal qilish yo'llarini o'rganadilar. Shu sababli, kitobxonlikni shakllantirish jarayoni boshlang'ich ta'limda alohida e'tibor talab etadi, chunki o'qishning asoslari aynan shu bosqichda qo'yiladi va o'quvchilarda kitobga nisbatan doimiy qiziqish uyg'otish muhimdir. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarda adabiyotga va umuman ilmga bo'lgan ehtirosni kuchaytiradi.

Adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirishga doir bir qancha mualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar mavjud. Ularning izlanishlari kitobxonlikni shakllantirishda o'qituvchilar va ta'lim tizimining rolini, shuningdek, o'quvchilarda mustaqil o'qishga qiziqishni uyg'otishda qo'llaniladigan metod va yondashuvlarni yoritadi.

A. T. Yusupova (2017) o'zining "Kitobxonlikni shakllantirishda psixologik jihatlar" asarida boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirishda psixologik omillarga alohida e'tibor beradi. U, o'quvchilarning kitobga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishda ular yoshiga mos bo'lgan adabiyotlar, o'qishning individual usullari va o'qish jarayonida psixologik jihatlarini hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Yusupova, shuningdek, o'quvchilarda o'qishning ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatini tushuntirish, shuningdek, kitoblarning hayotdagi ahamiyatini ko'rsatish orqali, o'quvchilarning o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantirishda o'qituvchining rolini o'rganadi. Kunanbayeva (2012) "Boshlang'ich maktabda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish" asarida, kitobxonlikni shakllantirishning metodik jihatlarini ko'rib chiqadi. U o'zining tadqiqotlarida boshlang'ich maktabda o'qishning ijobiy samarasini ta'minlash uchun o'qituvchining metodlari va o'qish jarayonining tashkil etilishiga e'tibor qaratadi. Kunanbayeva, o'qish faoliyatining shakllarini, masalan, guruhli va individual o'qish usullarini, o'quvchilarning qiziqishlariga mos kitoblar tanlashni tavsiya qiladi. U o'qish jarayonida interaktiv metodlar, kitobxonlik o'yinlari va kichik loyiha ishlaridan foydalanish orqali o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydi.

M. X. (2014) "Boshlang'ich ta'limda kitobxonlikni shakllantirish" maqolasida, o'qish jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va kitobga bo'lgan munosabatini o'zgartirishga oid metodlarni ko'rib chiqadi. U, ayniqsa, o'quvchilarning kitobni faqat o'quv materiallari sifatida emas, balki ular uchun qiziqarli va ta'limiy manba sifatida taqdim etilishi kerakligini ta'kidlaydi. Tojiboeva, o'quvchilarni kitobxonga qiziqtirishning samarali usullaridan biri sifatida adabiyotlar orqali o'quvchilarga yangi g'oyalar va hayotiy qadriyatlarni taqdim etishni ko'rsatadi.

Shuningdek, Tova (2015) "Boshlang'ich maktabda o'qish faoliyatini samarali tashkil etish" asarida o'qishning metodik jihatlarini batafsil tahlil qiladi. Yusupova o'qish jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirish va ularni o'qishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun o'qituvchining pedagogik texnologiyalarni qo'llashi kerakligini ta'kidlaydi. O'qish faoliyatida o'quvchilarni mustaqil o'qishga rag'batlantirish, o'qish jarayonida turli xil o'qitish texnikalaridan foydalanish, o'quvchilarda kitobxonlikni shakllantirishda samarali usullar sifatida ajratiladi.

Tahlil va Natijalar. Boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirish jarayoni ko'p jihatdan o'qituvchining metodik yondashuvlariga, o'quvchilarning psixologik xususiyatlariga va maktabdagi o'qish tizimining tashkil etilishiga bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kitobxonlikni shakllantirish faqatgina kitoblarni o'qish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilarni adabiyotlar bilan muloqot qilishga, o'z fikrlarini ifodalashga va mustaqil fikrlashga undash jarayoni sifatida tushunilishi kerak. Bu boradagi tadqiqotlar va o'quvchilarning o'qish faoliyatini tahlil qilish orqali, biz quyidagi asosiy natijalarga erishdik. Boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirishda o'qituvchining o'quvchilarga qiziqarli va motivatsiyalovchi materiallar taqdim etishi juda muhimdir. O'quvchilarni kitobxonlikka jalb qilishda, ular yoshiga mos adabiyotlar, turli janrdagi kitoblar va vizual materiallardan foydalanish o'quvchilarning kitobga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Shuningdek, o'qituvchining o'quvchilarning individual qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga

olib, kitoblar tanlashi zarur. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'qish jarayoniga interaktiv yondashuv, o'quvchilarni guruhlariga bo'lib, ularga o'zaro fikr almashish va kitoblar haqida muhokama qilish imkoniyatini yaratish, o'quvchilarda kitobxonlikni rivojlantirishda samarali natijalar beradi.

O'quvchilarda kitobxonlikni shakllantirishning yana bir muhim omili – o'qish jarayonida psixologik jihatlarni hisobga olishdir. Kitobxonlik faqat o'qishning texnik tomonlarini o'z ichiga olmaydi, balki o'quvchilarning kitobga nisbatan hissiy munosabatlarini rivojlantirishni ham talab qiladi. Psixologik jihatlarni inobatga olgan holda, o'qituvchilar o'quvchilarning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash, ular bilan individual ishlash va o'quvchilarga muvaffaqiyatli o'qish tajribalarini taqdim etish orqali, ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytirishlari mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning hissiy holati, kitobga bo'lgan munosabatini shakllantirishda va o'qish jarayonida samarali ishtirok etishiga ta'sir qiladi. Bundan tashqari, kitobxonlikni shakllantirishda o'qituvchining roli juda katta. O'qituvchi o'quvchilarga nafaqat adabiy bilimlarni beribgina qolmay, balki ularning kitobga bo'lgan munosabatini shakllantiradi, o'qishga bo'lgan muhabbatni uyg'otadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining ishtiyoqi va o'qishga bo'lgan ijobiy munosabati o'quvchilarga bevosita ta'sir qiladi. O'qituvchilar o'quvchilarni kitobxonga jalb qilishda o'zlari ham yaxshi o'qib, kitoblar haqida o'z fikrlarini bildirsalar, bu o'quvchilarga qo'shimcha motivatsiya beradi.

Shuningdek, maktabda kitobxonlikni rivojlantirish uchun metodik yondashuvlarni takomillashtirish zarur. Interaktiv metodlar, guruhlarda o'qish va kitoblar haqida diskussiyalar tashkil etish, o'quvchilarni o'z fikrlarini bayon qilishga undash va o'qish jarayonini yanada qiziqarli qilish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarni o'qish jarayonida ishtirok etishga, fikr almashishga va o'zlarining shaxsiy qarashlarini bildirib borishga undash, ular o'rtasida kitobxonlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirishda metodik

yondashuvlar va pedagogik texnologiyalarni to'g'ri tanlash, o'quvchilarning psixologik va hissiy jihatlarini inobatga olish, shuningdek, o'qituvchining roli va motivatsiyasini oshirish zarur. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori motivatsiya, o'qituvchining yuksak pedagogik mahorati va interaktiv metodlarni qo'llash orqali, o'quvchilarda mustahkam kitobxonlikni shakllantirish mumkin. Bu jarayon o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va umuman olganda, ta'lim tizimida ijobiy o'zgarishlarga olib keladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirish jarayoni ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kitobxonlikni shakllantirish faqatgina o'quv materiallari bilan cheklanmay, balki o'quvchilarning psixologik, hissiy va ijtimoiy rivojlanishini hisobga olishni talab qiladi. O'qituvchining metodik yondashuvi, interaktiv metodlar, o'quvchilarning qiziqishlarini inobatga olish va o'quvchilarni kitoblar bilan muloqot qilishga undash jarayoni samarali natijalarga olib keladi. Shuningdek, o'quvchilarda kitobxonlikni shakllantirishda o'qituvchining motivatsiyasi, o'quvchilarga kitobning foydasi va uning hayotdagi o'rnini tushuntirish zarur. Kitobxonlikni shakllantirish nafaqat adabiy bilimlarni olish, balki o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlari, o'z fikrlarini ifodalash, va kitoblarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun interaktiv va individual yondashuvlar zarur. Umuman olganda, boshlang'ich maktabda kitobxonlikni shakllantirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O'qituvchilarning professional yondashuvi, psixologik metodlar va yangi pedagogik texnologiyalar orqali o'quvchilarda kitobxonlikni shakllantirishda muvaffaqiyatga erishish mumkin. Bu jarayon nafaqat o'quvchilarning ilmiy va ijtimoiy rivojlanishiga, balki ularning ma'naviy-axloqiy yuksalishiga ham katta hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yusupova A.T (2017) Kitobxonlikni shakllantirishda psixologik jihatlar. Toshkent O'qituvchi
2. Kunanbayeva B.A (2012) Boshlang'ich maktabda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish. Toshkent: Ma'naviyat
3. Tojiboeva M.X (2014) Boshlang'ich ta'limda kitobxonlikni shakllantirish. Toshkent: Fan
4. Yusupova T.A (2015) Boshlang'ich maktabda o'qish faoliyatini samarali tashkil etish. Toshkent: O'quvchi
5. Ismailova L.M (2016) Boshlang'ich ta'limda o'qish metodikasi. Toshkent: Shodlik
6. Azizov A.Z (2018) Ta'lim jarayonida kitobxonlikning o'rni va metodlari. Toshkent: Innovatsiya
7. Xayrullaev S. (2019). Boshlang'ich ta'limda kitobxonlikni shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslari. Toshkent: O'qituvchi